

դէպքերով՝ այլ ընդհանուր քաղաքակրթութեան ճիւղերէն հոսանքներովը, ո՛չ թէ բանակ բանակի դէմ տարուած յաղթանակներովը՝ այլ միտքի բնութեան վրայ տարած յաղթանակներովը, ո՛չ թէ փառաճոյներու վանտալականութիւններովը՝ այլ գիտութեան ու գեղարուեստի նախնականներուն կառուցած անձա՛հ կաթողներովը — վերջապէս՝ հանուր ճարտարութեան բարրարոսութենէ դէպ ի արդի քաղաքակրթութեան վիճակը կատարած աստիճանական յառաջդիմութեան վիպումներովը:

Դեռ չէ գրուած բնական-գիտական պատմութիւն ճը ընդհանուր ազգաց որ արժանի ըլլար այս նոր ոգին ճարտարացնելու. սակայն ամէն կողմէ քանքեր պակաս չեն, եւ ճանաչանդ յուսադրիչ իրողութիւնը այն է՝ որ ճարտարութիւնը արթնցած է իր այս հրաճայական պէտքին առջեւ: Եւ ճարտար-

թիւնը պիտի ողջունէ այն օրը, երբ պատմութեան զատաբարքերը պատերազմներու զրգուիչ շարաշարութիւն ճը ըլլալէ զաղրած՝ պիտի ներկայացնեն քաղաքակրթութեան ճարտարութիւն ու ճաւալուճը եւ ճարտարային յառաջդիմութիւնը դէպ ի համաշխարհային եղբայրակցութիւն ու խաղաղութիւն: Ասիկա կուտայ ճեղի հայեացքի հորիզոն ճը, որ իր ճէջը կ'ամփոփէ ճարտարութեան ամբողջութիւնը եւ կը ճեղտէ ազգերու ճինարար քան աւերիչ դերը քաղաքակրթութեան կերտումին ճէջ, ու այսպէսով կը նպաստէ ճարտարութիւնը ճիւղնոյն համազործակցութեան ճէջ բերելու տիտանական գործին:

Ժրնիւ

ԲԻԻԶՆԵԴ ԵՂԻԱՆԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՕՐԻՈՐԴ ՓՕԼ ՀԱՆՐԻ-ՊՈՐՏՈՒ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԵՊԸ

ANTARAM DE TRÉBIZONDE

Մեծանուն Ֆրանսացի վիպասան Հանրի Պորտօի գուտարը, Փօլ Հանրի-Պորտօ, որ արդէն ճրատարակած է զնահատուած գրական գործեր, երկու տարիէ ի վեր կը պատրաստէր այս վէպը որ այս օրերս լոյս կը տեսնէ: Անոր նիւթը բաղուած է մեծ պատերազմի աւտեն հայկական նարազութեանց դրուագներէն: Օրիորդ Պորտօ իր հօր հետ ճամբորդած է Փոքր Ասիա եւ Սուրիա, իր հօր պէս ինք ալ՝ հաւատարիմ Ֆրանսական հին ու ճշմարիտ աւանդութեանց, բարեկամ է իր էութեամբն իսկ՝ բնութեան տակ ճնշուած Արեւելքի քրիստոնեայ ժողովուրդներուն:

Երկու տարի առաջ, ան խանդավառութեամբ յարեցաւ հայ ողբերգութիւնը վէպով մը պատկերացնելու զաղափարին, եւ երկար ուսումնասիրութեանց մէջ թաղուեցաւ այդ

ողբերգութեան դերակատար տարրերը մօտէն ճանչնալու համար, կարդաց այդ մասին գույութիւն ունեցող գրեթէ բոլոր գրքերը, գրքոյկները, վաւերագրութեանց, եւ անոնցմէ օգտուելով ու ներշնչուելով յօրինեց իր վէպը: Ան ուզած է ցոյց տալ այդ վէպին մէջ պատերազմի ընթացքին հայ ցեղին ապրած կեանքը իր թէ՛ մոայլ թէ՛ լուսաւոր երեսներով, անոր անօրինակ մարտիրոսութիւնը եւ անոր իրաւունքի ու ազատութեան դատին համար երեւան բերած անհամեմատական հեղուկութիւնը, բոլորանուէր արի զոհաբերութիւնը, իր հերոսութիւն Տրապիզոնի Հայ բարեկեցիկ ու ազգասէր ընտանիքի մը աղջիկն է, Անթառամ, որ եւրոպա զացած եւ բարձր կրթութիւն ստացած է. հայրը ուսումնասիր ազնուասիրտ վաճառական մըն է, մայրը պարզուկ գորովոտ Հայունի մը, եւ մօրը

հայրը ջերմ ազգասէր մը, կռուող մը: Պատե-
րազմի ատեն, հայրը որ Ֆրանսա կը գտնուի,
Ֆրանսական բանակին մէջ կամաւոր արծա-
նագրութեամբ պատուոյ դաշտին վրայ կ'իյ-
նայ: Մայրն ու մեծ հայրը կը մնան Կով-
կաս ուր կը գտնուէին պատերազմէն ա-
ռաջ ազգականներու մօտ, եւ մինչ Անթա-
ռամ՝ իր դայեակ Շուշանին եւ բարեկամ պա-
ռաւի մը Տիկին Թորոսեանի հետ՝ կը բալէ
հայկական Գողգոթային համբէն, իր մեծ
հայրը կովկասեան ճակտին վրայ՝ իբր սպայ՝
կամաւորներու զուէր կռուելով ազատամար-
տիկ քաջի դէմք մը կը դառնայ: Թէ մարդկա-
յին ազգի արժանապատուութեան դէմ ինչ ան-
լուր անարգանքներ եղան այդ տարագրութիւն-
ները, ատիկա լիովին եւ հոյակապօրէն զգա-
ցած եւ դուրս ցատքեցուցած է վիպասանու-
հին իր այս անկեղծ, խոր ու զեղեցիկ գոր-
ծին մէջ:

Ահաւոր տառապանքներէ յետոյ, Անթա-
ռամ կ'իյնայ Տերսիմի քիւրտ ցեղապետի մը
ծնոքը. ու հոս վէպին բուն ռոմանտիկ հան-
գոյցն է որ կը սկսի. բայց թէեւ ռոմանտիկ, վէ-
պին այդ մասն ալ ճարտարօրէն հիւստեած է, լաւ
դիտուած, անծերուն եւ կացութեան հոգեբա-
նութիւնը ճիշդ գծուած. — ցեղապետը գեղե-
ցիկ, ուժեղ երիտասարդ մըն է, վայրենի, նախ-
նական, բայց ազնուասիրտ, վեհանք. կը
յարգէ Անթառամը, կը սիրէ զայն, եւ զայն
իրեն կին առնելու համար կը ջանայ եւ կը
յաջողի անոր սիրցնել ինքզինքը: Բայց Շու-
շան դայեակը Կովկաս կը դառնայ, կը գտնէ
Անթառամի մեծ հայրը, որ իմանալով թէ իր
թոռնիկը Քիւրտերու ծնոքն է, անկարելի
հնարքներ ի գործ կը դնէ գալու զայն այն-
տեղէն փախցնելու համար: Կը հասնին Ան-
թառամ, մայրը եւ մեծ հայրը՝ Մարսէլ, բայց
հոն Անթառամ յանկարծ խոր կարօտը կը
զգայ իր գտնին, փոքրիկ Հայկին, գոր ունե-
ցած է քիւրտ ցեղապետէն, եւ նոյն իսկ կա-
րօտը իր ամուսնոյն, այն մարդուն զոր սիրած
է: Ոչինչ ըսելով իրեններուն, շոգենաւ մը կ'առնէ
դէպի Մուրիա, անկից դառնալու համար
Տէրսիմ՝ այն բոյնը զոր բաղըր. ահաւոր
բաղը մը, իրեն սահմաններ է, բայց որմէ

դուրս այլ եւս իր կեանքը, իր անհատական
կեանքը անհնար կը թուի իրեն: Այդ ներքին
տռամն ալ կը ներկայանայ հոս իբր դրուագ
մը հայկական ողբերգութեան: Այդ կինը որ
ինքզինքը միշտ Հայ կը զգայ, դէպքերու
բերմամբ կապուեր է իր ամուսնոյն, եւ մա-
նաւանդ իր զաւկին զոր կը պաշտէ, եւ զոր
կ'ուզէ Հայու զգացումով մեծցնել: Իր մեծ
հայրը պիտի շարունակէ ապրիլ իսկական
Հայու կեանքով, պիտի շարունակէ մանաւանդ
պայքարը ազգին իրաւունքներուն լիակատար
իրականացման համար:

Վէպը հատորի ձեւով հրատարակուելէ
առաջ իբր թերթօն երեւցաւ *Figaro* թերթին
մէջ: Արդէն իսկ ան գտած է մեծ յաջողու-
թիւն: Անգլիերէնի թարգմանելու առաջարկներ
եղած են հեղինակին: Տիկին Ժենեթալ Պրեմոնի
անուամբ մրցանակի հիմնարկութեան վար-
չութիւնը անոր յատկացուց իր առաջին մըր-
ցանակը: Այս վէպը իր նշմարիտ գոյնով կը
ներկայացնէ Հայ ժողովուրդը եւ անոր շուրջ
համակրութեան մթնոլորտը պիտի մեծապէս
ընդլայնէ ամէն տեղ: Գործը գեղարուեստա-
կան տեսակէտով մեծարժէք է. ան պաշտպա-
նողական գրութեան մը, հայասիրական թեզ մը
է, այլ է՝ նա առաջ՝ զուտ գեղարուեստական
գործ մը. հեղինակը նշմարաւորութիւնը փնտռած
եւ զայն ապրեցուցած է փափուկ ու խորա-
թափանց տաղանդով մը, որ պարզ, բնական
ու զգայուն ոճով մը կ'արտայայտուի, եւ ա-
տոր համար է որ այդ վէպը աւելի խոր ազ-
դեցութիւն պիտի ընէ քան պաշտպանողական
ո եւ է գրուածը:

Կուտանք ստորեւ՝ հեղինակին արտօնու-
թեամբ՝ թարգմանութիւնը տարագրութեանց
նկարագրութիւնը պարունակող երկար եւ
հզօր գլխուն «նախերգանք»-ին, որ Տրապի-
զոնի սոսկումներուն արագ ու մղձաւանջային
ոգում մըն է: Անթառամ ինքն է որ հեղինա-
կուհւոյն կը պատմէ տարագրութեանց արհա-
ւիրքը եւ իր ամբողջ կեանքն այդ շրջանին:
Ֆրանսերէն գիացող բոլոր Հայերը ան-
շուշտ պիտի ուզեն օրինակ մը ունենալ այս
յուզիչ ու ազնուական գործին:

Ա. 2.